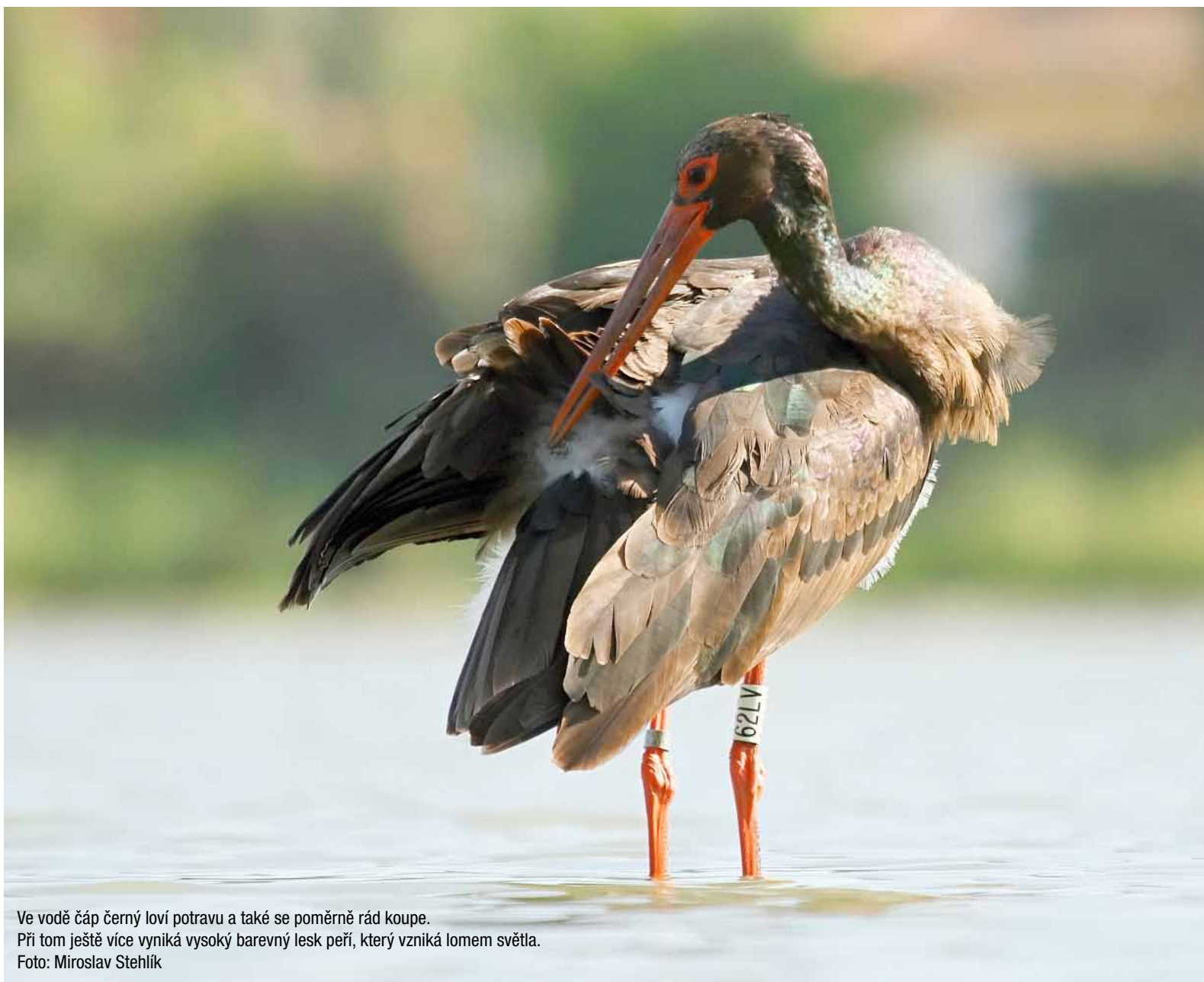

Ve vodě čáp černý loví potravu a také se poměrně rád koupe.
Při tom ještě více vyniká vysoký barevný lesk peří, který vzniká lomem světla.
Foto: Miroslav Stehlík

Letošní sčítání čápů černých

František Pojer

Pro čápa černého je příznačný mimo jiné skrytý způsob života, obrovský areál a rychlé změny rozšíření. K nám se čáp černý začal vracet

V šedesátých letech byl celkový počet odhadován na 50 párů, na konci 70. let již 150 a po roce 2000 na 300–400 hnízdících párů. Postupné šíření druhu máme dobře zdokumentováno, hnízdění a výskyt nemohly uniknout ochranářům i lesníkům – právě díky

jejich pozornosti byla zaznamenána jednotlivá hnízdění. Hnízda byla často nacházena v maloplošných chráněných územích se zbytky přirozených lesních porostů, k nimž jeví čápi dodnes výraznou afinitu a stále zde zakládají svoje hnízda.

koncem 40. let minulého století na severovýchodní Moravu, koncem padesátých let již hnízdil na více místech i v Čechách a znovuosídlil celé území státu.

V průběhu 80. a 90. let minulého století již čápi osídlili většinu lesnatého území ČR. Dalším zahušťováním populace došlo k takovému naplnění kapacity prostředí, že přibližně v posledních deseti letech se početnost již zřejmě nezvyšuje.

Celostátní sčítání v letech 1994 a 2004

K lepší dokumentaci stavu populace a odhadu počtu hnízdních párů byla v letech 1994 a 2004 zorganizována celostátní sčítání. Prostřednictvím kampaně byla oslovena zejména odborná veřejnost od lesníků a ornitologů až po ochránce přírody a myslivce, dobrovolné i profesionální. V obou sčítáních se data sbírala pomocí stejných dotazníků, které byly vyplňovány a centrálně shromažďovány po skončení hnízdní sezóny, v roce 2004 již částečně digitálně pomocí webové aplikace. Výraznou část údajů se podařilo získat díky spolupráci zaměstnanců státního podniku Lesy ČR. Další údaje byly doplněny z archivu Kroužkovací stanice Národního muzea a expertním odhadem pro území vojenských újezdů, odkud bylo shromážděno menší množství dat.

Výsledky sčítání

Nejvýznamnějšími výsledky sčítání byly odhady počtu hnízdních párů, vznikající evidence jednotlivých hnízd a spolupráce při jejich ochraně s lesními hospodáři nejen ve státních, ale i obecních a soukromých lesích. Tyto znalosti a kontakty byly využity i při identifikaci tzv. Významných ptačích území (IBA) a následně před vstupem do Evropské unie při přípravě soustavy Natura 2000 a vyhlásování Ptačích oblastí. Souhrnné odhady hnízdních párů pro celou ČR z obou sčítání ukazují nárůst asi o 17 % (graf č. 1).

Celkem bylo v roce 1994 získáno 410 pozorování, při druhém sčítání v roce 2004 již 556 pozorování (některá pozorování byla duplicitní a několik negativních). Graf ukazuje rozložení pozorování a pravděpodobnost hnízdění ve škále: možné–pravděpodobné–prokázané, kdy za možné hnízdění bylo považováno ojedinělé pozorování v hnízdní době ve vzdálenosti nejmeně 5 km od jiného pozorování, za pravděpodobné hnízdění byla prohlášena lokalita, kde byli čápi pozorováni opakovaně opět ve vzdálenosti 5 km od ostatních pozorování a prokázaná hnízda jsou přímo nalezená hnízda obsazená čápy.

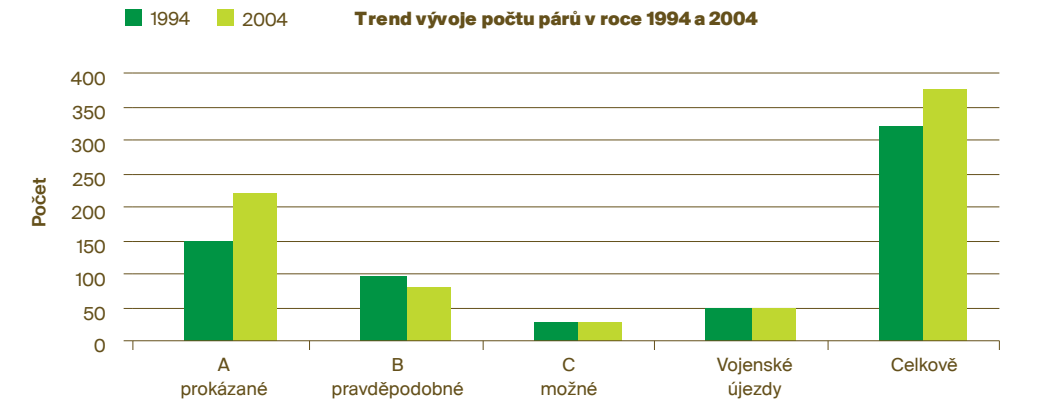

U malých mláďat do tří týdnů věku dospělý čáp hlídkuje buď přímo na hnízdě nebo v nejbližším okolí na oblíbené větvi. Foto: Zdeněk Patzelt

Zajímavé je porovnání výsledků ve vývoji početnosti ve dvou krajích, kde byly shromážděny všechny dostupné údaje v obou letech sčítání a zjištěný trend byl protichůdný – v Libereckém kraji nárůst o 46 % a v Jihočeském pokles o 42 %. Toto zjištění naznačuje, že početnost se může v různých oblastech ČR vyvíjet odlišně, ale celkový trend pro celou republiku byl ve sledovaném desetiletí mírně vzrůstající.

Druh stromu	1994	2004	Podíl stromu % 1994	Podíl stromu % 2004	Podíl stromu % 1994–2004
Buk	62	43	43,7	27,4	35,1
Smrk	32	31	22,5	19,7	21,1
Modřín	7	36	4,9	22,9	14,4
Dub	11	21	7,7	13,4	10,7
Borovice	18	8	12,7	5,1	8,7
Jedle	4	13	2,8	8,3	5,7
Jiný strom	5	3	3,5	1,9	2,7
Na skále	3	2	2,1	1,3	1,7
Celkem	142	157	100	100	100

graf č. 1

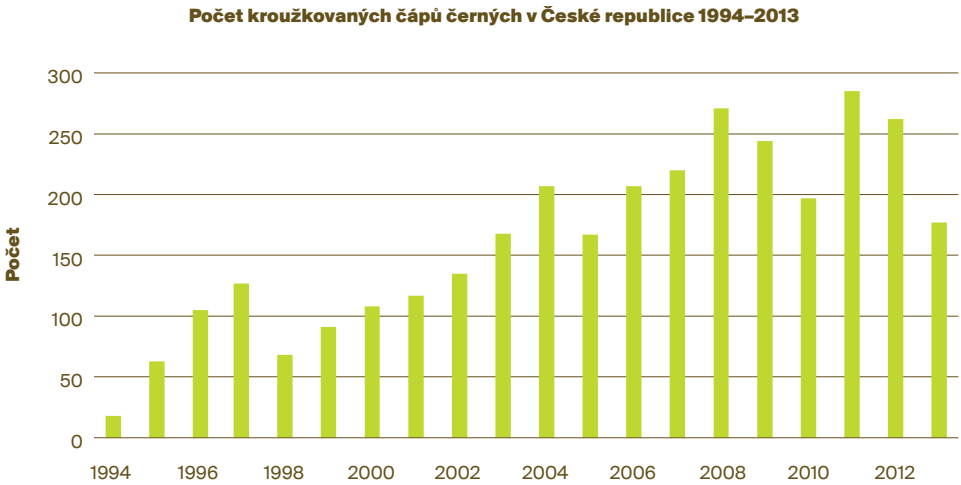

Při obou sčítáních byl zaznamenáván také počet mláďat na hnízdech. Nejčastěji byla v hnízdě tři mláďata, zcela výjimečný je případ hnízda se šesti mláďaty v roce 1994. Průměrný počet mláďat při obou sčítáních se prakticky neliší a celkový průměr 2,94 dobře odpovídá údajům ze základní literatury – 2,8 (Hudec 1994). Při dlouhodobějším sledování počtu mláďat na hnízdech se ukazují jako výjimečně nepříznivé roky s chladným a deštivým počasím v době vývoje malých mláďat na hnízdech (květen až počátek června). V takových letech dospělí ptáci nejsou schopni nasbírat dostatek potravy, a mláďata hynou. Jak je vidět na grafu č. 2 počtu okroužkovaných mláďat za posledních dvacet let, takovým rokem byl právě loňský rok 2013, kdy část hnízdících párů nevyvedla žádná mláďata a úspěšné páry měly v průměru jen dvě mláďata (zejména na hnízdíštích v Čechách). Podobně nepříznivý byl také rok 2010, zatímco roky obou sčítání patřily mezi roky s úspěšným hnízděním (30% podíl hnízd se čtyřmi a pěti mláďaty). Celkově stoupající počty okroužkovaných mláďat jsou výsledkem rostoucího zájmu o tento druh, přičemž se jedná o setrvalý růst počtu označených mladých čápů. U čápů bílých jsou statistiky ještě průkaznější, v nepříznivých letech vyvedou minimum mláďat a většina hnízdění je neúspěšná, jako např. v roce 2013.

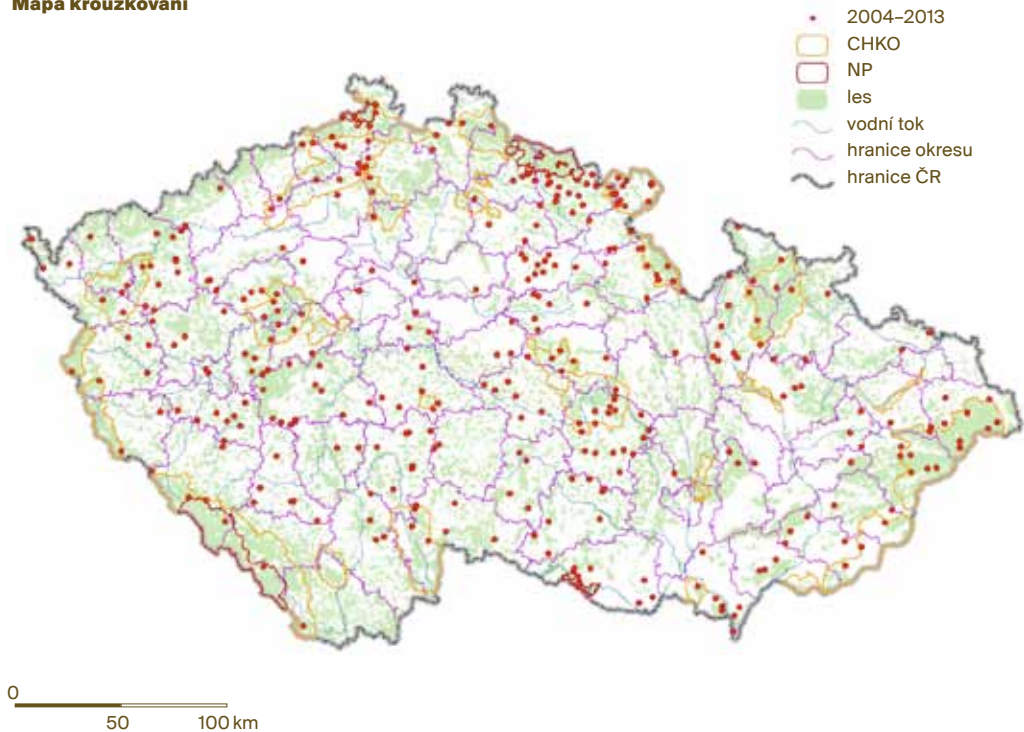
Třetí celostátní sčítání čápů černých

Z rozložení jednotlivých vyhodnocených a zobrazených katastrů v mapách s výskytem čápů je zřejmé, že při obou předchozích sčítáních bylo celé území pokryto nerovnoměrně a lze identifikovat oblasti, které byly pokryty pozorovateli nedostatečně. Vzhledem ke shromažďování výsledků až po skončení hnízdění sezóny, nedostačující technologické úrovni webové aplikace a zejména neúplnému technologickému vybavení pozorovatelů nebylo možno ani v roce 2004 průběžně identifikovat málo pokryté oblasti a zajistit jejich průzkum či adresně oslovit místní potenciální pozorovatele, zejména z řad lesnického personálu nebo členů mysliveckých a ochránářských organizací. Poznatky z předchozích sčítání chceme využít při organizaci 3. celostátního sčítání čápů černých v letošním roce, přičemž v současnosti

graf č. 2

Mapa kroužkování

Počet mláďat

Počet mláďat	Rok	1	2	3	4	5	6	Celkem	Průměr
Počet případů	1994	7	34	36	27	3	1	108	2,89
v % celku	1994	6,5	31,5	33,3	25,0	2,8	0,9	100	
Počet případů	2004	17	46	83	58	7		211	2,96
%	2004	8,1	21,8	39,3	27,5	3,3		100	
Počet případů	Celkem	24	80	119	85	10	1	319	2,94
%	Celkem	7,5	25,1	37,3	26,6	3,1	0,3	100	

Čápi černí jsou dlouhověci a díky kroužkování známe jejich životní osudy. Sameček na snímku vyvádí opakovaně mláďata asi 12 km od místa svého narození a pravidelně bývá zastižen při migraci v Izraeli.
Foto: Bohdan Němec

pokročila dostupnost internetového připojení a jsou k dispozici potřebné webové aplikace ke shromažďování dat. Popsaná situace přímo vybízí ke sčítání čápů „on-line“ a k operativní a individuální komunikaci mezi organizátory a pozorovateli.

Kdo organizuje sčítání?

Hlavními organizátory jsou podobně jako u minulých sčítání AOPK ČR a Česká společnost ornitologická ve spolupráci se státním podnikem Lesy ČR a Českým svazem ochránců přírody. Podporu přislíbily také správy národních parků, státní podnik Vojenské lesy a statky a Ústav pro hospodářskou úpravu lesů.

Cílem letošního sčítání je získat co nejvíce znalostí o rozšíření a biologii čápů černých a přispět k ochraně jejich hnízd a hnízdišť při běžném lesnickém provozu. Dosáhnout toho chceme co nejširším zapojením zaměstnanců a členů hlavních organizátorů i spolupracujících a podporujících organizací. Výzva k aktivní spolupráci bude součástí známé každoroční kampaně ČSO Pták roku, která je určena široké veřejnosti a ptákem roku 2014 budou vyhlášeny oba dva druhy čápů – černý i bílý. Součástí kampaně budou výzvy a články v oborových a zájmových časopisech a na „přírodě blízkých“ webových stránkách.

Předpokládáme, že do spolupráce se zapojí především lidé, kteří pobývají venku v přírodě – zejména myslivci, turisté, zemědělci, vodohospodáři, přírodovědci a milovníci přírody. Je nutno zdůraznit, že čápi nesmějí být pozorováním a sledováním nijak vyrušováni, zejména při

nálezu hnízda. Případnou kontrolu a dokumentaci hnízdiště provede odborník specialista a zároveň v dohodě s místním lesním hospodářem bude zajištěna ochrana hnízdní lokality. Právě „on-line“ spojení pozorovatelů a organizátorů by mělo přispět nejen k novým poznatkům, ale především k ochraně čápů černých na celém území naší republiky.

Zadávání údajů o pozorování

Veškeré údaje o výskytu čápů budou shromažďovány pomocí webové stránky www.cap.birdlife.cz. Na této adrese bude k dispozici jednoduchá aplikace k zadávání základních údajů o všech pozorováních (datum, čas, přesné místo, počet jedinců a jejich chování). Důležitý bude zejména souhrn opakovaných pozorování v určité lokalitě, která mohou identifikovat možná hnízdiště tam, kde není známo konkrétní hnízdo. Nález hnízda je považován také za „pozorování“, ale protože zveřejňování přesné polohy hnízd čápa černého nepovažujeme za vhodné kvůli možnému vyrušování, bude veřejně uváděno pouze nejbližší lidské sídlo (vesnice nebo město) případně lesní komplex či místní název.

Organizátoři a jimi pověřeni odborníci budou s jednotlivými pozorovateli průběžně komunikovat i upřesňovat a vyhodnocovat jednotlivá pozorování.

Jeden pár čápa černého hnízdí v jižních Čechách na střeše posedu. Toto je již druhý posed který obsadili.
Foto: František Pojer

Co již víme?

V současnosti organizátoři evidují a mají zdokumentováno na území ČR několik stovek hnízd a hnízdišť čápa černého, v některých případech tedy bude nalezené a oznámené hnízdo ztotožněno s již známým místem. Každý pozorovatel o tom bude vyrozuměn s pokyny pro další spolupráci. „Bílá místa“, kde máme k dispozici velmi málo údajů a je přitom zřejmé, že se v těchto oblastech čápi jistě vyskytují, jsou např. Krušné hory, severní Plzeňsko, severní část středních Čech, Českokrumlovsko, Jindřichohradecko, Svitavsko a Ústeckoorlicko, střední Morava a střední část Moravskoslezského kraje. Pro tato území hledáme nové pozorovatele a máme zájem o každý údaj.

Mladí čápi na hníždě mají žlutý zobák a bílé chmýří, ze kterého později vyrůstá černé obrysové peří.
Foto: František Pojer

Existuje řada dalších poznatků o hnízdění čápů černých v nedávné i starší minulosti, jsou v paměti či zápisnicích lesníků a lesního personálu, myslivců a dalších. Také o tyto údaje máme zájem a uvítáme je. Čápi černí vytvrle obsazují některá oblíbená hnízda a jejich blízké okolí po desítky let, proto jsou starší a pamětnické údaje důležité i pro současnost. Navíc dospívají až ve věku tří let a poté se usídlují většinou blízko místa narození – v místech, kde byla mláďata kroužkována, se mohou vyskytovat dospělí čápi s kroužky. Čápi, kteří přežijí první a druhý rok života, se dožívají kolem deseti, ale také až dvaceti let.

Závěrem bych rád uvedl, že utajovat hnízda a hnízdiště před organizátory nemá smysl, specialisté o „Vašem“ hníždě většinou již vědí a mohou vám prozradit mnohé zajímavosti. Vy pak můžete spolupracovat při sledování a přispět novými poznatky. Konstruktivní a operativní spolupráce je prospěšná pro obě strany, a zejména pro čápy černé.